

УТИЦАЈ ВЛАДАВИНЕ ЦАРА КОНСТАНТИНА И ЊЕГОВИХ ОПШТИХ РЕФОРМИ НА БРИТАНИЈУ

Увод

Друга половина III века после Христа, у Римском царству, била је окарактерисана новим начином царског управљања. Тада је, после периода једне велике и дубоке кризе, када су Персијанци са југо-истока жестоко ударили на Римљане, а са друге стране – са севера, варварска племена уздрмала границе Царства, дошло до промена у царској управи. За ова два, случајно, синхронизована удара ни цар, ни сенат нису били спремни, тако да је наступило доба војних криза у самом Царству. Царева је војска свргавала по свом нахођењу, а далеке провинције су се, у новонасталом стању, опредељивале за сепаратизам.¹ Поред војних побуна, дошло је и до побуне народа. Цара је, као што смо већ поменули, чешће постављала војска, него ли сенат. Ти цареви нису имали аристократско порекло, већ су били *људи из народа*. Ова ситуација је доживела свој врхунац у личности цара Диоклецијана, који је све супарнике победио и устоличио се на престолу царства.²

1. Политича дешавања у доба избора Константина за цара

Време владавине цара Диоклецијана у историји Хришћанства памти се по великим прогонима. Међутим, на почетку IV века у – Шпанији, Галији и Британији – областима којима је владао Констанције гоњење је умногоме било суздржано,³ за разлику од северне и источне Африке

¹ У том раздобљу настале су независне области под управом Гала и Палмире.

² Опширније види Piter Saris, *Istočno rimsko carstvo od Konstantina do Iraklija (306-641)* у *Oksfordska istorija Vizantije*, priredio Ciril Mango, preveli Maša Miloradović i Predrag J. Marković, Beograd 2004, 37-43. Одличан пресек стања у Царству у доба цара Диоклецијана дао је Treadgold, Warren, *A History of the Byzantine State and Society*, Stanford University Press, Stanford, California, 1997.

³ Поповић, Јевсевије, *Опита црквена историја*, књ. I, Сремски Карловци 1912, 454-455.

где су прогони доживели свој врхунац.⁴ Мирно доба у Царству, које је настало после Диоклецијанових победа над супарницима, омогућило му је да покуша да обнови посрнули државни систем. Диоклецијан је одмах успоставио нов систем управљања – два цара и два кесара (два владара и два савладара). Тај начин управљања назван је *тетрархијом*. Даље реформе односиле су се на администрацију и одвајање војне од цивилне власти, што је олакшало царску контролу над свим провинцијама, које су умножене, али смањеног обима. Тада су Римским царством владала два цара, млађи на Западу, старији на Истоку, а кесари су им били заменици. Источни цар Диоклецијан и западни Максимилијан су, због болести, скоро истовремено абдицирали 305. године. Кесар Галерије постао је цар Истока, а кесар Галије и Енглеске Констанције – цар на Западу.⁵ Галерије је поставио Максимиана за свог кесара, а Констанције је за савладара поставио свог чиновника и пратиоца Севера. Међутим, Констанције умире 306. године у Еборакуму (*Eboracum*), данашњем Јорку непосредно пред поход на Пикте.⁶ Иако је Север имао наследно право кесара за цара, војска је већ омиљеног Констанцијевог сина – Константина,⁷ који је дошао да помогне оцу у ратним походима, 25. јула 306. године, у Јорку, прогласила за кесара.⁸ Константин је од тог тренутка пуних пет година владао Галијом и Енглеском.

2. Константинове реформе у Енглеској

Јорк је био велики град и у њему је било седиште римског војног заповедника и предстваника Сената, док је Лондон, у то доба, био обична лука. У Јорку су умрли и Констанције и Север, а Константин је у овом граду проглашен за цара. Јорк је наставио да буде велико научно и културно средиште и после Константинове владавине, а једна од две енглеске архиепископије налази се баш у том граду. Са друге стране, сама јоркширска област је највећа област у Енглеској.

⁴ Оксфордска историја Хришћанства, од настанка до 1800. године, приредио Џон Макманерс, СЛИО 2004, превод Ђорђе Трајковић, 78-79.

⁵ Констанције шаље свог сина – Константина да буде таоц и залог Галерију, који га је чувао на свом двору. Међутим, Константин се убрзо затим вратио у Енглеску.

⁶ Bede, *Ecclesiastical History of the English People*, translated by Leo Sherley-Price, revised by R. E. Latham, Penguin books, England, 1990, Book 1, 8, 55.

⁷ Ворен Тредголд наводи да је Галерије понудио компромисно решење потврђујући Константина за кесара Запада, док би Север постао цар (август) Запада. Константин је прихватио понуду, како би сачувао мир. Међутим, дух сарадње међу царевима био је, очигледно, све слабији. Војска је извикала Константина за цара. Константинов пример преузимања власти надахнуо је младог Максимијана који је наслеђујући оца Максимијана успео да приграби власт у Италији, 306. године. Treadgold, Warren, *A History of the Byzantine State and Society*, 28.

⁸ Јевсевије Кесаријски, *Живот Константинов, том I*, Nicene and Post-Nicene Fathers, 2nd Series, ed. P. Schaff and H. Wace, (Edinburgh: repr. Grand Rapids MI: Wm. B. Eerdmans, 1955), поглавље 21-22.

2.1. Константин је био познат као велики градитељ и устројитељ војних снага. То је показао и у Јорку, у Енглеској. Одмах по доласку на Острво, почео је да гради и обнавља зграде.⁹ У првој години владавине, Константин је саградио је између шест и деветнаест камених путева и тргова. Био је веома предузетљив владар, што се и видело од почетка владавине на Острву. Познато је да је у Енглеској боравио 306. и 307. године, а затим и 312. и 314. године. То је очито и по његовом лику на новчићима, који су се тада ковали. Константин се у Енглеској суочио са доста мирнијом ситуацијом, него што је то био случај са другим европским провинцијама. Због релативног мирног подручја, он је новац трошио на изградњу и уређење градова, утврђења и путева. Градио је високе и велике зидове којима је опасао градове и на тај начин их је заштитио од налета келтских племена. Са друге стране, градио је и обнављао и војна утврђења. Трошио је новац подједнако, и на цивилно и на војно градитељство. Пошто је Острво прилично било мирно, Константин је постепено смањивао број војске у утврђењима и дозвољавао је да се римски војници мешају са грађанством. На тај начин, поред мешовитих бракова, Римљани су утицали на Келте и својим начином живота, културом, вером и језиком.

2.2. Промене које је увео у Енглеској нису биле само градитељског, већ и војног типа, што је било далеко значајније. Прво и најбитније, Константин је одвојио цивилну од војне власти. То је било значајно због војних узурпатора и војних удара на власт. Затим, створио је нове чинове у војсци – *magistri militum* (врховни војни командант), *magister peditum* (заповедник пешадијом), и *magister equitum* (заповедник коњицом); а увео је и најамничке одреде у војсци. И ова два реформска потеза била су усмерена ка очувању царске власти, јер се Константин бојао да заповедник оба рода војске – и коњице и пешадије – може толико да ојача да би могао да угрози престо. Са друге стране, најамничка војска је служила да, у првенствено пограничним областима, сачува мир. У његовој војсци

Сл. 1. Златник – *solidus*, новац који се ковао и користио у доба цара Константина.

Fig. 1. Gold coin – *solidus*, minted and used during the reign of Czar Constantine.

⁹ Јевсевије Кесаријски, *Живот Константинов*, том I, поглавље 25.

најамници су били Германи, а он је на тај начин био један од утемељивача промена који ће се десити у каснијем периоду. Наиме, велики прилив Германа условиће касније промене не само у војсци већ и у друштву, јер ће Германи тражити од власти велике поседе и што ће, у време одласка Римљана са Острва и несналажења келтских краљева и владара, довести до германске превласти у римској Енглеској.

2.3. Поред ових, Константин је увео и многе реформе у економији. Како је Георгије Острогорски на почетку књиге *Историја Византије* закључио “Константин Велики је успео да створи нови и необично солидан новчани систем.”¹⁰ Основна јединица обновљеног монетарног система био је златни *solidus* (на слици 1.).¹¹ Сребрни новац назван *seliqua*, био је двоструко мање тежак од златника али је његова платежна моћ била 24 део од *solidusa*. Овај новчани систем важио је једно време у Енглеској, док је у Византији трајао до XI века, када је, уствари, Византија и почела да посрће.

2.4. “Константинове мере очигледно су инспирисане жељом да се учврсти царев ауторитет, поколебан догађајима из доба кризе, и да се врховна власт што више уздигне и ојача”.¹² Као што смо већ рекли, Диоклецијан је започео корениту реорганизацију целокупне државне управе, а Константин је наставио и усавршио његово дело.¹³ У овим реформама се не спомињу остали претенденти на престо. Острогорски наглашава да су Константинове реформе одликовале: царска аутократија, централизам и бирократизам; што се задржало све време у Византији до XV века.¹⁴ Константин је поделио царство на префектуре, а њих на дијецезе, а њих затим на већи број провинција. За нас је у овом раду важна *Галска префектура (Praefectura praetorio Galliarum)* коју су чиниле римска Британија, Галија, Иберијско полуострво и западни део Мавретаније.¹⁵

2.5. Константин је мењао и све аспекте дневног живота. Надахнуто је мењао начин живота у енглеским градовима којим је владао као млад, а затим је тај ентузијазам пренео на цело Царство. Био је попустљив према онима који су били у тешкоћама, а трудио се да, макар идејно, помогне свима. То га је прославило и код обичног народа. Имао је такт да саслуша све идеје и да их уклопи у своју концепцију живљења. Његова ширина према новим идејама најизраженија је била на верском плану. Зар цар Константин није хришћанство прогласио равноправним са државним

¹⁰ Острогорски, Георгије, *Историја Византије*, Београд 1969, 62.

¹¹ Тежина новчића била је 4, 48 грама, а златну фунту чинило је 72 златника.

¹² Острогорски, Георгије, *Историја Византије*, 54.

¹³ Како наводи Драгутин Анастасијевић: “У унутрашњем животу римске државе Константин је оставио дубока трага и својим крупним административним реформама довршио је Диоклецијанов реформаторски програм. Он је оријентални царски деспотизам Диоклецијанов попео још на већи врхунац”. Анастасијевић, Драгутин, *Византија и византинци*, енциклопедијски речник, приредио Станиша Нешић, Књижевно друштво Свети Сава, Београд, 1994, стр. 92-95, а посебно 94.

¹⁴ Острогорски, Георгије, *Историја Византије*, 54.

¹⁵ *Исто*, 55.

религијама?¹⁶ На пример, на месту на коме је 304. године, пострадао Свети Албан, енглески првомученик,¹⁷ Константин је саградио велику цркву, која је постала место ходочашћа за многе хришћане. На гробу Светог Албана (слика 2) дешавала су се разна чуда а народ је пристизао са свих страна.¹⁸

Мало је познато српској јавности, да је Хришћанство било већ утврђено у римској Енглеској у време сабора у Арлу 314. године. Двојица енглеских епископа учествовала су на том сабору. Постоје назнаке да су британски епископи имали своје представнике и на Првом васељенском сабору у Никеји, 325. године, који је сазвао цар Константин. Тако да се може са сигурношћу рећи да је Енглеска заједно са Галијом, у IV веку већ имала оформљену хришћанску заједницу и била је укључена у сва културно-верска и политичка дешавања у Римској империји, иако је била доста далеко од центра дешавања. Археолошка истраживања у Јорку, Лондону и Линколну, показују да су епископске катедре, у тим градовима, постојале у IV веку.

Сл. 2. Свети Албан, енглески првомученик (страдао 304. године).

Fig. 2. St. Alban, English hieromartyr (victimized in 304).

3. Константин као владар целог Римског царства

Пре него што је почео да влада, Константин се суочио са великим проблемима. Узурпаторска политика убрзо се проширила на све просторе, па је војска у Риму изабрала за цара, баш као и Константина у Јорку –

¹⁶ У *Миланском едикту* (313) између осталог пише: “Одлучили смо, другим речима, да дозволимо и хришћанима и свима другима слободу избора и да следују вери коју би они желели, као и било којој божанској или небеској ствари, да би могли и ми и сви они који су под нашом влашћу добар и миран живот водити. Тако дакле, здравим и правилним расуђивањем, одлучили смо да не треба апсолутно никоме одбијати право (слободу) да следује и изабере побожност и веру хришћана, и да сваком буде дата могућност (слобода) да промишљено приступа оној вери, коју он сам сматра да му је корисна, тако да би Божанство могло да нам испуни у свему своју заштиту и добротинство.” Цитирано према Поповић, др Радомир, *Одабрана документа васељенских сабора*, превод и коментар, друго исправљено и допуњено издање, Србиње – Београд – Ваљево 1997, 181.

¹⁷ Опширније види Bede, *Ecclesiastical History of the English People*, Book 1, 7, 51-54.

¹⁸ Цркву Светог Албана су разорили пагани Саксонци, а обновљена је тек 793. године.

Максенција, који је желео да влада Италијом и Африком. Ову ситуацију Галерије је покушао да игнорише и за цара на Западу прогласио бившег војног садруга Ликинија, пошто је овај ускратио подршку Северу. Ситуација се овим признавањима и непризнавањима знатно искомпликовала. За неколико година урушио се систем *тетрархије*, коју је цар Диоклецијан установио пре мање од две деценије. Сада су царством владала петорица царева: Галерије и Максимин на Истоку, а Ликиније, Константин и Максенције на Западу. Последњи трзај у одбрану Диоклецијановог система управљања царством, била је борба Галерија и Максимиана 310. године. Галерије је срамно потучен, а Максимин је презео сву власт над Малом Азијом и на Истоку, с тим што је Ликиније владао европским провинцијама Римског царства. После смрти Галерија, отпочео је коначни обрачун свих царева за потпуну власт над царством. Константин је, прво, 312. године потукао Галерија, а у борби код *Милвијског моста* до ногу је потукао главног такмаца на Западу – Максенција. Ова велика победа увела је Константина у Рим. Пре битке, Константин се одрекао религије својих предака, вере у више богова, а прихватио Хришћанство. Од 313. године, Константин се изјашњавао као хришћанин, иако није био крштен скоро до своје смрти. Ликиније поражава 313. године Максимиана у Тракији и постаје владар Истока. Пошто су остали сами Константин и Ликиније, крећу у одсудни бој за царство. Тај рат се спремао доста дуго. Тек је 323. године, Константин повео рат против Ликинија. Прво је Константин победио код Адријанопоља, а 324. године коначан ударац задао је Ликинију код Хрисопоља. Занимљив је податак да је Константин 324. године из мирне Енглеске послао материјална средства Источној Цркви како би се обновили цркве које су уништене у периодима прогона.

4. Закључак

На свом невероватном развоју у IV веку, Енглеска треба да захвали само цару Константину који је почео да ствара своју империју управо са Острва. Он се нашао у Енглеској у тренутку када јој је био потребан вођа и творац новог менталитета. Успео је да, за неколико година, донесе један нови полет међу романизоване Келте. Војно-политичке прилике и мир на Острву погодиле су развоју културе и ширењу хришћанске вере у IV веку. Економско-монетарне реформе су се, у том раздобљу, укорениле и у Енглеској. Међутим, потребно је истаћи да је цар Константин одмогао Келтима тиме што је довео Германе да буду плаћеничка војска, који су у каснијем периоду ојачали и од својих доскорашњих налагаваца отели земљу и загосподарили Енглеском. На крају, опис војно-политичких промена у Римском царству до коначне Константинове победе, афирмише његов почетак владавине у Енглеској јер је пошао из Енглеске и, поразивши све противнике, загосподарио целим Римским царством, областима којима

су господарили Александар Македонски и Кир Персијски – са којима га упоређује чувени црквени историчар Јевсевије Кесаријски у спису *Живот Константинов*.¹⁹

Ivica Čairović

INFLUENCE OF THE REIGN OF CONSTANTINE THE GREAT AND HIS GENERAL REFORMS IN THE BRITAIN

In 4th century, in the Britain, there is a maximum development in every area of the public life – cultural, economical, religious, etc. The development depends on reformations of Constantine the Great, great Emperor of the Roman Empire that began to reign in York, Britain (306). His father had been Caesar of the Britain and Gallia, and afterwards he became the Emperor of the West. But, when he routed the army in the Picts, he died before the battle. His successor became Constantine the Great. He developed all the areas of the public life. He built the fortresses, towns, bridges, fortified many towns and settlements, and also, he organized the army and life in the towns. Finally, he didn't persecute the Christians.

Constantine the Great reformed the army, first in Britain and afterward in the whole Empire. Reformation of the economy and monetary system in Roman Empire continued with the reign of Constantine the Great. Essentially, he gave the new enthusiasm in the Romanized Celtic tribes. In his time, St. Albans was martyred and became a protomartyr of England – Britain.

Constantine the Great started the general reforms and gave new enthusiasm in Britain and outspread new way of life in the whole Roman Empire.

¹⁹ Јевсевије Кесаријски, *Живот Константинов*, том I, Nicene and Post-Nicene Fathers, 2nd Series, ed. P. Schaff and H. Wace, (Edinburgh: repr. Grand Rapids MI: Wm. B. Eerdmans, 1955), поглавје 7-8.

